

پدیده جهانی گرسنگی و اسراف در غذا

دکتر بیژن بیدآباد^(۱)

هر ساله حدود ربع
یا ثلث مواد غذایی
جهان به صورت
ضایعات و زباله
تلف می شود و از
سوی دیگر، بیش از
یک ششم جمعیت
کره زمین، دچار
سوء تغذیه اند و
تقریباً یک سوم
آنان نیز همواره
با گرسنگی روبرو
می باشند.

اهمیت این موضوع از حیث انسانی به این دلیل بسیار قابل توجه است که سالانه به طور متوسط ربع تا ثلث مواد غذایی به صورت ضایعات و زباله تلف می شود و از سوی دیگر، بیش از یک ششم جمعیت زمین که نزدیک به یک میلیارد نفر می شوند، دچار سوء تغذیه اند و تقریباً یک سوم آنان همواره با گرسنگی روبرو می باشند و تغذیه ضعیف در دوران جنینی و نوزادی به طور مستمر علت یک سوم مرگ و میر کودکان در کشورهای در حال توسعه است^(۲). طبق آمار سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد (FAO) تعداد افراد گرسنه در جهان در سال ۲۰۰۹ به ۱۰۵ میلیون نفر رسیده و حدود ۱/۲ میلیارد نفر دچار سوء تغذیه اند و تقریباً گرسنگی علت اساسی مرگ و میر سالانه ۳۰/۵ میلیون نفر از کودکان سراسر جهان است.

خانوارها در کشورهای در حال توسعه به طور میانگین ۷۰ درصد درآمدشان را صرف غذا می کنند و خانوارها در کشورهای صنعتی بین ۱۵ تا ۱۸ درصد درآمدشان را به غذا اختصاص می دهند. در یک برآورد از ترکیب گرسنگان جهان ۷۰ درصد را زنان و دختران تشکیل می دهند، در حالی که زنان روستایی به تنهایی نیمی از غذای جهان و ۶۰ تا ۸۰ درصد

ضایعات و زباله ها تنوع گوناگونی دارند و معمولاً هیچ فرایندی از تولید و تجارت و مصرف کالاها را نمی توان یافت که فارغ از ضایعات باشد. ضایعات در فرآیندهای تولیدی و مصرفی به انجای گوناگون و بسته به هدف تحقیق، طبقه بندی می شوند که هر کدام کاربرد هدفمند خود را دارند^(۳). هر کدام از این طبقات موضوع بحث جداگانه ای هستند که بررسی آنها احتیاج به متون تفصیلی دارد و در اینجا با توجه به اهمیت خوراک و مواد غذایی و میزان بالای ضایعات تولیدی و زباله های مصرفی آن و اینکه افراد دچار سوء تغذیه و گرسنگی رو به تزاید می باشند، فقط به مروری بر این مبحث می پردازیم.

به طور کلی، ضایعات در فرآیندهای تولید به علت ضعف تکنولوژی و مدیریت تولید و انبار و فروش و نبودن تجهیزات فرآوری و نگهداری و سردخانه ای و حمل مناسب برای بسته بندی و ذخیره و عرضه به بازارهای مصرف صورت می گیرد و شیوه های مصرف غلط توسط مصرف کنندگان و تبدیل مواد غذایی به عنوان بخشی از زباله های خانگی، مهمترین بخش های اتلاف غذا در سطح جهان می باشد^(۴).

غذا در اغلب کشورهای در حال توسعه را تولید می‌کنند. براساس گزارش‌های سازمان ملل متحد، بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۵ شمار کودکانی که در کشورهای آفریقایی از کم وزنی مفرط رنج می‌برند، افزایش داشته است. کمبود ریز مغذی‌ها که یکی از عوامل اصلی کم‌وزنی مفرط کودکان است، یکی از اصلی‌ترین مشکلات بهداشتی جهان را تشکیل می‌دهد، زیرا کمبود ویتامین A و کم‌خونی ناشی از کمبود آهن و روی، احتمال مرگ زود هنگام کودکان و مادران، کاهش بهره‌وری و تنزل قابل توجه کیفیت زندگی، بهره‌وری و رشد اقتصادی را در کشورهای در حال توسعه به شدت افزایش داده است. کم‌خونی ناشی از کمبود آهن، حدود ۷۰ درصد از مادران غیر باردار در هند و بیش از ۵۰ درصد از زنان منطقه صحرای آفریقا را رنج می‌دهد. کمبود ویتامین A نیز بر سیستم ایمنی ۴۰ درصد از کودکان زیر پنج سال کشورهای در حال توسعه اثر گذاشته و به‌طور معمول سالانه به مرگ یک میلیون کودک در این کشورها می‌انجامد. در برخی از کشورها، این آمارها بسیار ناامید کننده‌تر هستند که از آن میان می‌توان به آمار ۴۰ درصدی کودکان هندی که از کمبود ویتامین A پیش از رفتن به مدرسه رنج می‌برند، اشاره کرد.

آژانس برنامه جهانی غذا- سازمان ملل متحد در اطلاعیه‌ای به مناسبت روز جهانی غذا با اشاره به شکسته شدن رکورد آمار گرسنگان جهان، بر این موضوع تأکید دارد که روند کمک‌رسانی غذایی اکنون در پایین‌ترین سطح خود در بیست سال اخیر قرار دارد، و این موضوع در حالی است که آمار گرسنگان جهان به دلیل تأثیر ترکیبی نرخ بالای مواد غذایی، بحران مالی جهانی و تغییرات الگوهای آب و هوایی، رو به افزایش است.

مدیر اجرایی بانک جهانی، در این ارتباط می‌گوید: امروزه توجه سیاست‌سازان جهانی بر بدبختی‌های ناشی از بحران مالی متمرکز است، اما بحران واقعی، همانا گرسنگی و سوء تغذیه است ... ۷۵ درصد مردم فقیر جهان روستایی هستند و زندگی بیشتر آنان وابسته به کشاورزی است و کشاورزی ابزاری اساسی برای مبارزه با گرسنگی، سوء تغذیه و حمایت از کاهش فقر و توسعه پایدار است.^(۵)

رئیس سازمان خواربار و کشاورزی سازمان ملل متحد در اعتراض به بی‌توجهی سازمان‌های بین‌المللی به گسترش گرسنگی در جهان، در یک حرکت نمادین در خرداد ۱۳۸۸ دست به اعتصاب غذای ۲۴ ساعته در مقر FAO در رم زد و با ابراز نگرانی از افزایش شمار گرسنگان جهان طی سال‌های اخیر، از همه مردم جهان خواست تا در این اعتصاب غذا شرکت کنند. این مقام هم‌چنین اظهار داشت که ما از تمام منابع طبیعی و تکنیکی برای از بین بردن گرسنگی در جهان برخورداریم و اینکه چنین اقدامی انجام نمی‌شود، تنها دلایل سیاسی دارد.

در کشور آمریکا میزان خوراکی که زباله می‌شود، برابر با ۳۰ درصد غذای مصرفی آن کشور است و ارزش آن در سال ۲۰۰۸ میلادی ۴۸/۲ میلیارد دلار برآورد شده

است. سهم بسیاری از رقم فوق مربوط به زباله‌های غذایی رستوران‌ها و هتل‌ها و قهوه‌خانه‌ها و کافه‌تریاهای مدارس و دبیرستان‌ها و دانشگاه‌ها و ناهارخوری‌های محل کار می‌باشد.^(۶) این زباله‌ها همگی ناشی از اسراف در استفاده مواد غذایی بیش از نیاز مصرفی هستند که مازاد آن‌ها به‌صورت زباله ناچار دور ریخته می‌شود.

به‌طور کلی، خرید و نگهداری مواد غذایی بیش از اندازه مصرف، خود موجب هزینه‌های دیگری از قبیل حمل و نگهداری برای مصرف‌کنندگان نیز می‌شود که معمولاً از نظر دور می‌ماند. در این ارتباط باید گفت که براساس آمار منتشره، فقط ۱۸/۷ درصد از مصرف انرژی جهان صرف یخچال‌ها برای حفظ مواد غذایی می‌گردد.^(۷)

سازمان جهانی خواروبار و کشاورزی (FAO) در گزارش بررسی چشم‌انداز تولید مواد غذایی در سال ۲۰۵۰ برای جمعیت نه میلیاردنفری کره زمین، سونامی گرسنگی را پیش‌بینی کرده است. در این گزارش آمده است که برای غلبه بر بحران سال ۲۰۵۰ باید قوانین و چارچوب اقتصادی- اجتماعی جوامع تغییر یابد تا از عدم توازن و نابرابری در توزیع محصولات کشاورزی پرهیز شود. در نیمه نخست قرن ۲۱ نیاز به غذا دو برابر شده، شرایط آب و هوایی کاملاً تغییر یافته، دمای کره زمین افزایش یافته، ظرفیت تولید محصول کاهش یافته، و در عین حال، تقاضای مردم برای غذا بیشتر می‌شود و چنانچه

میزان اتلاف و اسراف مواد غذایی در حد چند برابر غذایی است که گرسنگان و افراد دچار سوء تغذیه بدان نیاز دارند.

فکر اساسی برای رفع این معضل نشود، بحران گرسنگی حتمی خواهد بود. بررسی‌های FAO نشان می‌دهد که برای تغذیه جهان نه میلیاردنفری در سال ۲۰۵۰ لازم است که تولید محصولات کشاورزی تا آن زمان ۷۰ درصد افزایش یابد و این افزایش بیشتر باید در زمینه محصولات حیاتی و استراتژیک مانند غلات باشد. یکی از مواردی که گزارش FAO تصریح می‌دارد، وضع قانون توزیع برابر غذا و منابع است. براساس گزارش FAO تولید غلات تا آن زمان باید حدود یک میلیارد تن افزایش یابد، در حالی که تولید کنونی ۲/۱ میلیارد تن است و همچنین تولید گوشت از ۲۰۰ میلیون تن، باید به حدود ۴۷۰ میلیون تن در سال ۲۰۵۰ برسد. گزارش FAO تصریح می‌دارد که برای رفع گرسنگی در سال ۲۰۵۰ باید سرمایه‌گذاری در کشاورزی پایه به عنوان یک نیاز تا سال ۲۰۵۰ حدود ۶۰ درصد افزایش یابد.

منشور حقوق بشر در سال ۱۹۸۴ گرسنه نماندن و عدم سوء تغذیه را جزء لاینفک حقوق بشر شناخته و در سال ۱۹۸۹ در کنوانسیون حقوق کودکان این اصل مورد تأیید مجدد قرار گرفت، در صورتی که هنوز سازمان ملل متحد و جامعه جهانی اقدامی پایان دهنده برای این معضل جهانی ننموده است.

قرآن کریم نیز تذیر به مفهوم مصرف بیش از اندازه را در آیات زیادی مذموم دانسته و می‌فرماید: «و اوست که باغ‌های داربست زده و بدون داربست و خرما بن و کشتزارها را که میوه آنها متفاوت است و زیتون و انار همگون و

آسیایی یا آفریقایی یا آمریکایی یا اروپایی نیست. مسکین در هر جا که باشد، نیازمند است و باید حق او را که خداوند در اموال اغنیا قرار داده، به او مسترد گرداند.

هم‌چنین می‌فرماید: «بخورید و بیاشامید و از حد نگذردید که او اسراف‌کنندگان را دوست نمی‌دارد»^(۱۰).

این موضوع می‌طلبد تا نظام جهانی براساس فرموده خداوند متعال، جستجوی راه حلی اساسی در این ارتباط را در صدر مسایل سیاستگذاری بین‌المللی قرار دهد. اخلاقاً دور از شأن بشریت است که عده‌ای ۳۰ درصد از خوراک خود را به دور بریزند و عده‌ای به دلیل عدم دسترسی به غذا، از گرسنگی و سوء تغذیه رنج برند و هلاک شوند.

آژانس برنامه جهانی غذا- سازمان ملل متحد در اطلاعیه‌ای به مناسبت روز جهانی غذا تصریح می‌دارد که در سال جاری قرار بود آژانس به ۱۰۸ میلیون نفر در ۷۴ کشور جهان کمک‌هایی غذایی برساند، ولی به علت کسری بودجه، سهمیه غذای برخی از کشورها را کاهش داده و برخی دیگر را به حالت تعلیق درآورده است و تنها ۲/۹ میلیارد دلار از بودجه ۶/۷ میلیارد دلاری این آژانس در سال ۲۰۰۹ توسط کشورهای اهدا کننده تأمین شده است. با یک تناسب ساده می‌توان پی برد که با ۴۸/۲ میلیارد دلار اسراف مواد غذایی فقط در آمریکا می‌توان حدود ۷۷۵ میلیون نفر از گرسنگان جهان را غذا دادو اگر به رقم فوق اسراف در مصرف مواد غذایی سایر کشورهای صنعتی همچون اروپا و ژاپن و کشورهای پردرآمد نفتی را بیفزاییم، کاملاً واضح خواهد بود که میزان اتلاف و اسراف مواد غذایی در حد چند برابر غذایی است که گرسنگان و افرادی که دچار سوء تغذیه هستند، محتاج به آن می‌باشند.

متأسفانه غذا به عنوان کالایی مانند سایر اجناس

ناهمگون آفرید. از میوه‌های آن، چون میوه آورد، بخورید و حق خدا را در روز برداشت بدهید و اسراف نکنید که خدا مسرفان را دوست ندارد»^(۸). حق خداوند در روز برداشت مسلماً به پرداخت حقوق الهی همچون زکات برمی‌گردد که اعطای مال به مسکین و بینوایان جزو آن است.

در سوره اسراء هم می‌فرماید: «حق خویشاوند و مسکین و در راه مانده را ادا کن و هیچ اسراف مکن. اسراف‌کاران با شیاطین برادرند و شیطان نسبت به پروردگارش ناسپاس بود»^(۹). پر واضح است که اینای بشر خویشاوندانند و مفهوم خویشاوند در این آیه به همه انسان‌های کره زمین معطوف می‌گردد. این آیه در مال افراد حقی را برای خویشاوند قرار داده و همچنین است برای مسکین، و تفاوتی در مسکین

**مدیر اجرایی بانک
جهانی معتقد است
که بحران واقعی،
موضوع گرسنگی و
سوء تغذیه است و
نه بدبختی‌های ناشی
از بحران مالی.**

در اطلاعیه مرکز
اطلاعات سازمان
ملل متحد از اتلاف
مواد غذایی به
عنوان یک پدیده
"جنایتکارانه" نام
برده شده است.

قرار دادیم، بخورید و در آن زیاده‌روی مکنید که غضب
من بر شما مباح می‌شود و هر که غضب من بر او حلول
کند، هلاک شده است»^(۱۲).
از لحاظ اقتصادی هم جلوگیری از اسراف و تباه شدن
محصولات خوراکی، باعث می‌شود تا قیمت غذا در کره
زمین کاهش یابد و افراد فقیر بتوانند خوراک بیشتری
را مصرف نمایند. این موضوع از لحاظ اقتصادی بسیار
مهم است و احتیاج به این دارد تا هر فرد و خانوار نحوه
خوراک خود را به گونه‌ای اصلاح نماید تا همه مواد غذایی
خریداری شده به مصرف رسانیده شود و دور ریخته نشود.
لذا باید نتیجه گرفت که اگر افراد بشر تربیت شوند که از
زباله نمودن و فاسد کردن و دور ریختن غذا خودداری
نمایند و در عوض آن را به مساکین اعطا نمایند، بدون
اینکه مطلوبیت مصرفی خود را از دست بدهند، نه تنها
گرسنگان زمین را سیر نموده‌اند، بلکه باعث کاهش قیمت
مواد غذایی و افزایش رفاه خود نیز شده‌اند. مسلماً تغذیه
مناسب گرسنگان و افراد دچار سوء تغذیه، باعث افزایش
بهره‌وری آنها خواهد شد که در مرحله بعد سبب افزایش
تولید محصولات بیش از پیش شده و سبب رفاه همه افراد
سیاره زمین می‌گردد.

در نظر گرفته می‌شود و تمایزی میان نیازهای اساسی
و کالاهای لوکس وجود ندارد. اغنیا هر چیزی را که
می‌توانند خریداری کنند، در حالی که فقرا اغلب از خرید
نیازهای اساسی‌شان نیز ناتوان هستند. انسان‌ها نیاز
بیولوژیک به غذا دارند و این موضوع متفاوت از نیازهای
ثانویه آنان به سایر چیزها می‌باشد، یعنی برای ادامه حیات
درست مانند نیاز به آب و هوا نیاز به غذا دارند، در صورتی
که غذا در ردیف سایر کالاها در بازار عرضه می‌شود.
در چنین شرایطی، تعدادی از مردم، علاوه بر افرادی
که بر اثر گرسنگی شدید ناشی از جنگ‌ها و آوارگی‌ها
می‌میرند، جانشان را بر اثر قحطی و عدم دسترسی به
غذا از دست می‌دهند. افراد زیادی هم دچار سوء تغذیه و
گرسنگی مزمن و بیماری‌های ناشی از آن می‌شوند، طول
عمرشان کوتاه می‌شود و درد و رنج بیشتری می‌کشند و
رشد پایین فکری و جسمانی کودکان، آینده آنان و جامعه
سرزمین‌های فقیر را تهدید می‌کند.^(۱۱) این موضوع به
معنی آن است که بشریت بخشی از نیرو و منابع انسانی
خود را از دست می‌دهد و موجب کاهش عرضه در اقتصاد
می‌گردد. این موضوع از مفهوم این آیه نیز قابل استنباط
است که می‌فرماید: «از چیزهای پاکیزه‌ای که روزی شما

زیرنویس‌ها

(۱) دکتر بیژن بیدآباد، مشاور مؤسسه مطالعات و پژوهش‌های بازرگانی.

<http://www.bidabab.com> bidabad@yahoo.com bijan@bidabad.com

(۲) برای مثال، طبقه‌بندی ضایعات تحت عناوین زیر بسیار متداول است: ضایعات و زباله‌های محصولات اصلی و فرعی حیوانی، ضایعات مخرب محیط زیست، زباله‌های پزشکی، ضایعات
انبوه (ااث)، ضایعات تجاری، ضایعات و زباله‌های شیمیایی، زباله‌های کلینیکی، فاضلاب، ضایعات ساختمانی و ساخت ساز، ضایعات کنترل شده، ضایعات ترکیبی یا کامپوزیت، زباله‌های
خانگی، ضایعات الکتریکی و اتلاف انرژی، ضایعات مزارع، ضایعات و زباله‌های غذایی، ضایعات مواد غذایی، زباله‌های سبز، آب خاکستری، ضایعات تخریب، ضایعات و زباله‌های خطرناک،
ضایعات و زباله‌های انسانی شامل فضولات انسانی، ضایعات و زباله‌های صنعتی شامل سرباره، انتشار خاکستر، لجن، ضایعات زباله‌های بی‌اثر، ضایعات و زباله‌های آشپزخانه‌ای، ضایعات
و زباله‌های آلی، ضایعات مایع، ضایعات دارویی، ضایعات مخلوط، ضایعات و زباله‌های جامد شهری، ضایعات و زباله‌های بسته‌بندی، ضایعات بعد از مصرف، ضایعات و زباله‌های رادیواکتیو
و هسته‌ای شامل زباله‌های سطوح پایین و بالا و مخلوط و سوخت‌های مصرفی هسته‌ای، زباله‌های قابل بازیافت، ضایعات خطرناک خرده، ضایعات کشتارگاهی، زباله‌های سمی، ضایعات
غیرقابل کنترل، ضایعات و زباله‌های کارخانه‌های تولیدی....

http://en.wikipedia.org/wiki/list_of_waste_types

(۳) زباله‌های غذایی هر گونه ماده غذایی، خام و یا پخته شده است که دور انداخته شود و یا احصا شده و یا الزاماً به دور ریخته می‌شود. سازمان حفاظت محیط زیست آمریکا زباله‌های مواد
غذایی را مواد غذایی خورده نشده تعریف می‌کند. همچنین نگاه کنید به:

«The Definition of Waste. Summary of European Court of Justice Judgments». Defra. Updated 2009.

[Http://www.defra.gov.uk/environment/waste/topics/pdf/ECJCaseLaw2009.209.pdf](http://www.defra.gov.uk/environment/waste/topics/pdf/ECJCaseLaw2009.209.pdf). Retrieved 2009-08-20.

(۴) اطلاعیه مرکز اطلاعات سازمان ملل متحد، اتحاد بین‌المللی علیه گرسنگی در خصوص غذا. در این اطلاعیه از اتلاف مواد غذایی به‌عنوان یک پدیده "جنایتکارانه" نام برده شده و از
همه آحاد بشر درخواست شده است تا میزان ضایعات غذا را به صفر تقلیل دهند و بیشتر از آنچه نیاز دارند، نخرند یا نپزند و با شیوه‌های سالم از غذا نگهداری نمایند تا از بین نرود، و قبل از
دور ریختن هر غذا، صبر و با خود فکر کنند که آیا می‌توان سویی خوشمزه یا غذاهای دیگر از آنها درست نمود؟ این بیانیه همچنین از مردم کشورها درخواست کرده است تا دولت‌هایشان را
ترغیب کنند که برای از بین بردن گرسنگی و سوءتغذیه قدم‌های مؤثر بردارند.

http://www.fao.org/UNFAO/Bodies/cfs/cfs34/index_en.htm

همچنین نگاه کنید به:

<http://www.jaahp.net>

Olivier De Chutter, 2009 UN Special Reporter on the Right to Food Accountability to Combat Hunger.

http://www.jaahp.net/fileadmin/templates/jaah/WFD2009/contributions/IAAHeditorial_DeSchutter_EN.pdf

5) All-Africa Global Media/Feb., 19, 2008.

6) Robin Shreeves, The Shocking Statistics of Food Waste (and How to Keep Your Contribution to the Problem at a Minimum)

Published on August 25th, 2008, [Home & Garden](#)

7) <http://www.refrigeratorsaver.com>

(۸) سوره انعام، آیات ۱۴۳-۱۴۲: وَ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَ غَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَ النَّخْلَ وَ الزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ وَ الزَّيْتُونَ وَ الرُّمَانَ مُتَشَابِهًا وَ غَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلٌّ مِنْ ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَ آتُوهُ حَقَّهُ يَوْمَ
حَصَادِهِ وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ.

(۹) سوره اسراء آیات ۲۷-۲۶: وَ آتَ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَ الْمَسْكِينِ وَ آتِ السَّبِيلَ وَ لَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا. إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَ كَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا.

(۱۰) سوره اعراف، آیه ۳۱: وَ كَلُوا وَ اشْرَبُوا وَ لَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ.

(۱۱) نگاه کنید به:

Fred Magdoff, «The World Food Crisis: Sources and Solutions». Monthly Review, May 2008.

(۱۲) سوره طه آیه ۸۱: كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ لَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَ مَنْ يَخُلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى.